

Χρίστος Κυθρεώτης, *Εκεί που ζούμε*. Μυθιστόρημα, Πατάκη, Αθήνα 2019, 440 σελ.

«Η ζωή είναι απέραντη», σαν τη μονολογική γραφή

Από την ΑΥΓΗ ΛΙΛΛΗ

Ο Αντώνης Σπετσιώτης αφηγείται μια καλοκαιρινή του ημέρα του 2014 -τη δύσκολη επαγγελματική του υπόθεση, τη συνάντηση με τον πρώτο του έρωτα, μια διαδρομή προς το Χαλκούτσι μαζί με τον πατέρα του και όλα τα συνειρμικά και άλλα συνεπακόλουθα-, λίγο πριν από την κομβική αλλαγή της ζωής του. Είναι μια ημέρα σαν όλες τις άλλες αλλά συνάμα μια ημέρα που δεν μοιάζει με καμία άλλη. Πόσα πολλά μπορεί να πει η γλώσσα και να δείξει το κείμενο του Χρίστου Κυθρεώτη, πώς δηλαδή το μυθιστόρημά του της μιας μέρας κατακτά το χρόνο;

Οι αφηγηματολογικές αναζητήσεις για τη μονολογική γραφή, διερευνώντας προγραμματικά ή αναπόφευκτα την ταύτιση του χρόνου της αφήγησης με τον «πραγματικό» χρόνο, δεν πρωτοπροβάλλουν στον σύγχρονο λογοτεχνικό ορίζοντα. Πρόκειται για μερικές μόνο από τις δεσπόζουσες που προβληματίζουν –ή καταδιώκουν– διαχρονικά τους συγγραφείς του μυθιστορήματος και της πεζογραφίας εν γένει.

Για τους αγγλοσάξονες μοντερνιστές του μεσοπολέμου, τους μεγάλους αμερικανούς μυθιστοριογράφους, μέχρι και τους μεταπολεμικούς νεοέλληνες πεζογράφους –όπως ο Στρατής Τσίρκας, ο Αλέξανδρος Κοτζιάς, ο Άρης Αλεξάνδρου, οι ονειρικών αφηγήσεων Νίκος Καχτίσης και Ε.Χ. Γονατάς, για να θυμηθούμε μόνο μερικούς– η αφηγηματική πλέξη της πρωτοπρόσωπης αφήγησης, και του εσωτερικού –μη εκφωνημένου– μονολόγου ειδικότερα, ήταν πάντοτε κάτι σαν στοίχημα ή διακύβευμα. Καθότι ζήτημα που αγγίζει ουσιαστικά τη φόρμα, εφόσον αφορά τις αφηγηματικές τεχνικές, θέτει κάθε φορά το ίδιο ερώτημα εξίσου επίμονα, εξίσου δυναμικά: πώς η πρωτοπρόσωπη αφήγηση και η μονολογική γραφή θα δομηθούν με τέτοιο (περίπλοκο ή και πολυεπίπεδο ή και πολυεστιασμένο ή και πολυφωνικό) τρόπο, χωρίς να χάνουν την ενάργεια, την πιθανοφάνεια και τη συνοχή τους, και φέρνοντας τον αναγνώστη αβίαστα όλο και πιο κοντά στον ώμο του ήρωα και στο μυαλό του.

Ο Χρίστος Κυθρεώτης.

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΤΗΣ ΜΙΑΣ ΜΕΡΑΣ

Με τον ίδιο τρόπο και ο Χρίστος Κυθρεώτης στο μυθιστόρημά του *Εκεί που ζούμε* (Αθήνα, Πατάκη, 2019) κάνει ό,τι μας υπόσχεται στο πρώτο του βιβλίο *Μια χαρά* (Αθήνα, Πατάκη, 2014), ένα βιβλίο με μεστά και καλοδουλεμένα διηγήματα, όλα σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση, με διακριτούς χαρακτήρες και ολοκληρωμένη πλοκή: εξελίσσει την πρωτοπρόσωπη αφήγηση, ειδικότερα σε ό,τι αφορά τον εσωτερικό μονόλογο καθώς και τη συμπύκνωση του χωροχρόνου, στο δρόμο που χάραξαν τα λεγόμενα

«μυθιστορήματα της μιας μέρας» (ο όρος, όπως χρησιμοποιήθηκε εύστοχα από τον καθηγητή Αντώνη Πετρίδη στην παρουσίαση του βιβλίου, στο Σολώνειο Κέντρο Βιβλίου στη Λευκωσία, 21 Νοεμβρίου 2019). Όπως ο αφηγηματικός –περίπου εικοσιτετράωρος– λαβύρινθος του *Οδυσσέα* (1922) του Τζαίμς Τζόυς, η επίσης περίπου εικοσιτετράωρη (σε πρώτο επίπεδο) πλοκή της *Φανταστικής περιπέτειας* του Αλέξανδρου Κοτζιά (1985), έτσι και ο Αντώνης Σπετσιώτης του Κυθρεώτη μάς αφηγείται μια καλοκαιρινή του ημέρα μέσα στο 2014 -τη δύσκολη επαγ-

γελματική του υπόθεση, τη συνάντηση με τον πρώτο του έρωτα, μια διαδρομή προς το Χαλκούτσι μαζί με τον πατέρα του και όλα τα συνειρμικά και άλλα συνεπακόλουθα-, λίγο πριν από την κομβική αλλαγή της ζωής του. Είναι μια ημέρα σαν όλες τις άλλες, άλλη μια ημέρα της «μόνιμης προσωρινότητας»¹ του, αλλά συνάμα μια ημέρα που δεν μοιάζει με καμία άλλη. Πόσα στιγμιότυπα θυμάται το ανθρώπινο μυαλό σε 24 ώρες, ή περίπου τόσο; Πόσα συμπεράσματα προκύπτουν, πόσες αποφάσεις λαμβάνονται; Τι αισθάνεται ο ήρωας; Πόσα πολλά μπορεί να πει η γλώσσα και να

δείξει ένα γραπτό κείμενο, πώς δηλαδή το *από* κείμενο κατακτά το χρόνο; Όλα αυτά και πολλά άλλα συναφή θεωρητικά ερωτήματα μοιάζουν να απασχολούν τον Κυθρεώτη, ο οποίος μας δίνει πρώτα απ' όλα ένα απολαυστικό κείμενο, με χιούμορ, αγωνία και γρήγορη πλοκή:

Βλέπω τις φωτογραφίες που έχει ανεβάσει απ' το τελευταίο της ταξίδι στη Σπάρτη, στο πρωτοδικείο της οποίας είναι διορισμένη, και κάτω τα σχόλια διάφορων φίλων της, γνωστών μου ως επί το πλείστον, αν και υπάρχουν δυο τρεις νέες προσθήκες που θα άξιζε να διερευνηθούν. Εντοπίζω λάικ από ένα μέλος της ομάδας *Ποδηλασία στον Υμηττό*, καθώς και το εύλωτο αν και κάπως κακομοίρικο σχόλιο *Κουκλίτσα* από έναν τύπο ονόματι Θανάσης Corleone, ο οποίος έχει στο προφίλ του τη φωτογραφία του Σκαρίμπα και στο εξώφυλλο μια σκινη από το *Salò* του Παζολίνι – και που τον τελευταίο καιρό τής κάνει σταθερά ένα λάικ την ημέρα.²

Η πρωτοπρόσωπη αφήγηση αποτελεί έναν αδιαμφισβήτητα δελεαστικό, αλλά και επικίνδυνο τρόπο για τους πεζογράφους: οφείλει να *δείχνει* τον χαρακτήρα και ό,τι αυτός *βλέπει* τίποτα περισσότερο. Η εσωτερική εστίαση, όταν ξεδιπλώνεται σε ένα γνώριμο και σύγχρονο περιβάλλον, όπως είναι η Αθήνα του 2014, η Αθήνα του Κυθρεώτη, η Αθήνα του αναγνώστη, απαιτεί τη χρήση συγκεκριμένων εργαλείων. Πριν από το χαρακτήρα λοιπόν, ο συγγραφέας έχει ήδη πρώτος *δει*, επιστρατεύοντας έτσι την αυτοψία του αστικού περιβάλλοντος, το οποίο γνωρίζει καλά:

Έχω σκοπό να βγω στη Βασιλίσσης Σοφίας και να πάρω ταξί, όμως μόλις φτάνω αποφασίζω να συνεχίσω το περπάτημα. Αυτή την ώρα τα αυτοκίνητα τσουλάνε στον δρόμο σαν κουρδισμένα, λες και παλεύουν να διατηρήσουν την αίσθηση της συνέχειας του χρόνου μέσα σ' έναν κόσμο που έχει αποφασίσει αδικαιολόγητα να τον χωρίζει σε μέρα και νύχτα – περνάνε και περνάνε, σαν να κουβαλάνε μαζί τους ένα κομμάτι της νύχτας που φεύγει. Στην πλατεία Μαβίλη μερικές παρέες τρώνε ακόμα σάντουιτς ή πίνουν μπίρες απ' το

περίπτερο καθισμένες στα παγκάκια. Ακούω δυο τρία γελάκια και τις συζητήσεις τους, ύστερα στρίβω στη Σούτσου για να βγω Αλεξάνδρας. Ο δρόμος είναι άδειος και τα βήματά μου ηχούν σαν κάποιος να καρφώνει κάτι εδώ γύρω, ενώ τα αυτοκίνητα που στρίβουν στα στενά χαλάνε την αρμονία του σύμπαντος. Πινακίδες κρέμονται απ' τα μπαλκόνια και διαφημίζουν ιατρικές υπηρεσίες που δεν θέλεις να αγοράσεις αλλά κάποια στιγμή πιθανότατα θα αναγκαστείς. [...] Ένα σκυλί ανηφορίζει και μου ρίχνει ένα βλέμμα σχεδόν ανθρώπινης ποιότητας, τέτοιο που με κάνει να σκέφτομαι ότι με κάποιον τρόπο έχουμε συνεννοηθεί – είναι δύσκολο να μη συνεννοηθείς με οποιονδήποτε στις πέντε και μισή το πρωί. Κάποτε, έλεγα πως δεν πρόκειται πουθενά να συναντήσεις τον εαυτό σου όπως τον συναντάς σ' έναν τέτοιο μεταμεσονύχτιο περίπατο, σήμερα ωστόσο δεν θα ήμουν τόσο απόλυτος – στο κάτω κάτω δεν μπορώ να ξέρω ποιον συναντά ο καθένας και πού.³

Και όταν ο αφηγητής δεν βλέπει, *ακούει* η αίσθηση της ακοής είναι εκείνη που *δείχνει* και ενεργοποιεί – ενώ δεν παύει να *δείχνει* τι παράλληλα συμβαίνει σε ένα άλλο πεδίο δράσης – τη μνήμη και τις (υπαρξιακές) απορίες, στις οποίες αναπόφευκτα καταλήγει:

«Όχι, ρε Μαρία, όχι, αγάπη μου, μην το κάνεις αυτό» λέει η φωνή, πιο πνιχτή τώρα. Κι ύστερα σταματάει. Αφουγκράζομαι για λίγο τη σιωπή κι ύστερα προσπαθώ να βολεντώ καλύτερα στο κρεβάτι. Ίσως η αυπνία να μεγεθύνει τα πάντα, όμως συμμαρξίζομαι για λίγο τον τρόπο αυτού του ανθρώπου, που η Μαρία δεν θέλει να τον συγχωρήσει. Τι μέρα να είχε αυτός ο τύπος άραγε; Τι ζωή; Για να μπορέσω να κοιμηθώ, φέρνω και πάλι στον νου μου την αίσθηση που είχα στο πίσω πατέρας πριν από είκοσι χρόνια, στην Τήνο, πως η ζωή είναι απέραντη. Η ζωή είναι απέραντη, η ζωή είναι απέραντη, η ζωή είναι απέραντη, επαναλαμβάνω, όμως το κόλπο δεν πιάνει, γιατί θυμάμαι ξαφνικά πως κάπου στο κινητό μου υπάρχει

το μείλ της Στέλλας, το οποίο δεν έχω ανοίξει ακόμα.⁴

Ο αναπαριστώμενος – είτε με εικόνες είτε με ήχους – χώρος αφενός αναπτύσσει βαθιά υπαρξιακούς συνειρμούς, αφετέρου *δείχνει* το χρόνο που κυλάει. Αν ο εσωτερικός μονόλογος είναι μια ευρύτερη έννοια για τον μη εκφωνημένο λόγο, η *ροή της συνείδησης* (*stream of consciousness*) αναφέρεται στην έντονη συμπλοκή των ρηματικών προσώπων και στη συντακτική προδιοργάνωση του λόγου, ο οποίος μοιάζει να συλλαμβάνεται εν τη γενέσει του στα βάθη της συνείδησης του ήρωα, αποδίδοντας τις σκέψεις του τη στιγμή ακριβώς που σχηματίζονται. Αυτή η περίφημη *ροή της συνείδησης* επιτρέπει στους μάστορες του είδους του εσωτερικού μονολόγου να υπενθυμίζουν στον αναγνώστη ότι ο χρόνος δεν είναι ποτέ γραμμικός – όπως δεν είναι σε κανέναν μας το μυαλό, εξάλλου. Καθώς η μνήμη ενεργοποιείται από την όψη των δρόμων, των πινακίδων, του καιρού, αλλά και από τους ήχους της πόλης, συνθέτει το χρόνο που έχει περάσει και περνάει, χωρίς όμως η αφήγηση να είναι μονολιθική. Διότι εσωτερική εστίαση – ειδικότερα στο είδος του πολυφωνικού μυθιστορήματος, το οποίο ο Κυθρεώτης φαίνεται ότι γνωρίζει και αγαπά – δεν σημαίνει βεβαίως μονόπλευρη αφήγηση, αλλά μια αφήγηση που φωτίζει ποικίλες πτυχές της «πραγματικότητας» μέσω των άλλων φωνών και συνειδησεων οι οποίες συγχωνεύονται στη φωνή του αφηγητή. Δηλαδή ο πρωτοπρόσωπος αφηγητής αρθρώνει το λόγο/μονολόγο του όχι μόνο βάσει του τι *βλέπει* ή τι *ακούει*, αλλά και βάσει του τι *έχει* δει και τι *έχει* ακούσει, τι *έχει* διαβάσει, τι *έχει* μάθει, τι πιστεύει και τι ασπάζεται (ή όχι), τι θυμάται και αυτοβούλως ανακαλεί.

ΔΥΣΚΟΛΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

Φροντίζοντας να μην προβάλλει τον κάματο πίσω από το λογοτεχνικό αποτέλεσμα, συγγραφική πράξη (και στάση) που αποτελεί κατόρθωμα από μόνη της, ο Κυθρεώτης αναμετρείται με δύσκολες τεχνικές που ανέδειξαν παγκοσμίου μεγέθους συγγραφείς και το κάνει επιτυχώς, με τόλμη και εντιμότητα. Παρότι το διακύβευμα της λεπτομερούς δόμησης των χαρακτήρων θα επανατίθεται κάθε φορά που ο συγγραφέας επιστρέ-

φει στην πρωτοπρόσωπη αφήγηση, σε κάθε περίπτωση ο λόγος του Κυθρεώτη είναι λιτός αλλά και πυκνός όταν πρέπει, διατηρώντας τη δραματική του υπόσταση και την αναπαραστατική του διάσταση. Και κρατάει, όπως κάθε καλός παίκτης, το πιο δυνατό χαρτί του για το τέλος: τον πιο εκτενή εσωτερικό μονόλογο του πρωταγωνιστή του, αποσπασματικό και ελλιπή, δηλαδή αυτόν που είναι όσο πλησιέστερα στον πραγματικό χρόνο γίνεται, ώστε ο χρόνος – του αφηγητή, του αναγνώστη, του συγγραφέα – καθώς ρέει να κειμενοποιείται, να υπάρχει την ίδια στιγμή που χάνεται:

Οπότε, μιας και δεν θέλω να με πάρει ο ύπνος με το μείλ στο μυαλό μου, ούτε με τη δυσάρεστη φωνή που κλαίει για τη Μαρία στ' αυτιά μου, προσπαθώ να κατευθύνω τους συνειρμούς μου, εναλλάσσοντας τυχαία εικόνες και λέξεις απ' τη σημερινή μέρα: Τζιόκο Πιάνο, σκέφτομαι, αλλά κολλάω, ύστερα δοκιμάζω ξανά. Τζιόκο Πιάνο, εκείνος που διάβηκε από μέσα τους, με τον εαυτό σου τι γίνεται, όχι Μαρία όχι. Κολλάω πάλι, σκέφτομαι το νεκροτομείο και μια μεγάλη επιγραφή από πάνω, ΕΔΩ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ ΣΗΜΕΙΟ. Και συνεχίζω, Τζιόκο Πιάνο, εκείνος που διάβηκε από μέσα τους, με τον εαυτό σου τι γίνεται, συνεχίζω, δικηγόροι γιατί δεν αυτοκτονείτε, όχι Μαρία, είμαστε Έλληνες κι αυτό σας πονάει, τι σημαίνεις, αλλά για μια στιγμή τη θυμήθηκα, ρέκβιεμ για κανένα όνειρο, φωτόλυση μουστάκι, θα συνεχίσω μέχρι να με πάρει ο ύπνος, εδώ είναι το σωστό σημείο, πέθανε πέθανε, μεγάλο ίδιο πράγμα, Μαρία ακούς, το δικαστήριο έχει καταλάβει, φωτογραφία από την Πάρνηθα, εδώ μένω, και είσαι και θα είσαι, ζωή με νόημα, θα συνεχίσω [...]⁵ ■

1. Χρίστος Κυθρεώτης, *Εκεί που ζούμε*, Αθήνα, Πατάκη, 2019, σ. 69.
2. Ό.π., σ. 71.
3. Ό.π., σ. 427-428.
4. Ό.π., σ. 437-438.
5. Ό.π., σ. 438-439.

